

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-20>

УДК 654.654.07

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

INFORMATION SUPPORT OF PROSPECTIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP

Харченко Володимир Віталійович

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5067-7181>

Харченко Ганна Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0705-447X>

Kharchenko Volodymyr, Kharchenko Hanna
National University of Life and Environmental Science of Ukraine

Стаття присвячена дослідженню питань щодо визначення ефективності виробничо-господарської діяльності організаційно-правових форм господарювання на регіональному рівні та наданні пропозицій щодо формування дієвої системи їх інформаційного забезпечення. Здійснена інтегральна рейтингова оцінка ефективності виробничо-господарської діяльності організаційно-правових форм власності Чернігівської області. Визначено, що ключовими проблемами ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств є їх низький рівень інформаційного забезпечення. Запропоновано модель інформаційного забезпечення аграрного підприємства, що забезпечить поширення і актуалізацію даних для всіх зацікавлених відділів підприємства; створення аналітичної системи для прийняття управлінських рішень; підвищення достовірності інформації та забезпечення її доступності на всіх рівнях управління.

Ключові слова: ефективність, виробничо-господарська діяльність, інформаційне забезпечення, аграрне підприємство, інформаційна система, управлінська діяльність.

Статья посвящена исследованию вопросов определения эффективности производственно-хозяйственной деятельности организационно-правовых форм хозяйствования на региональном уровне и предоставлении предложений по формированию системы их информационного обеспечения. Осуществлена интегральная рейтинговая оценка эффективности производственно-хозяйственной деятельности организационно-правовых форм собственности Черниговской области. Определено, что ключевыми проблемами эффективной деятельности сельскохозяйственных предприятий является их низкий уровень информационного обеспечения. Предложена модель информационного обеспечения аграрного предпринимательства, что обеспечит распространение и актуализацию данных для всех заинтересованных отделов предприятия; создание аналитической системы для принятия управленческих решений; повышение достоверности информации и обеспечения ее доступности на всех уровнях управления.

Ключевые слова: эффективность, производственно-хозяйственная деятельность, информационное обеспечение, аграрное предпринимательство, информационная система, управленческая деятельность.

The article is devoted to the investigation of issues related to determining the efficiency of production and economic activities of organizational and legal forms of management at the regional level and providing proposals for the formation of an effective system of their information support that will ensure sustainable development of agricultural enterprises. The methodological basis of the article is a systematic approach, monographic, statistical, abstract and logical methods, and methods of integrated indicators. On the basis of fourteen main indicators, an integrated rating assessment of each organizational and legal form of ownership of agricultural enterprises of the Chernihiv region was carried out. The next step was the rationing of all these indicators. The main task of normalization is

to bring these indicators to one basis (immeasurable quantities) while maintaining the relationship between them. It has been established that the main problems of effective development of agricultural enterprises of the Chernihiv region are high taxes and interest rates on bank loans, low level of profitability, insufficient state support, depreciation of logistics, lack of funds for the implementation of innovation information systems and technologies, etc. It has been determined that one of the key problems of efficient operation of agricultural enterprises is their low level of information support. It has been offered the model of information support of agricultural business which will provide distribution and actualization of the data for all interested departments of the enterprise; creation of an analytical system for making management decisions; forming of the organizational structure of information support; increasing the reliability of information and ensuring its availability at all levels of government. This model will enable agricultural enterprises to obtain an integrated information support system, which is formed on the basis of modern information technologies and software and is focused on supporting business development and increasing its competitiveness.

Keywords: efficiency, production and economic activities, information support, agricultural entrepreneurship, information system, management activities.

Постановка проблеми. Постійні трансформації у сільському господарстві зумовили виникнення різних організаційно-правових форм господарювання, кожна з яких має свої особливості виробничо-господарської діяльності. Відмітимо, що згідно з вітчизняним законодавством, до організаційно-правових форм господарювання у сільському господарстві відносять: державні сільськогосподарські підприємства, приватні сільськогосподарські підприємства (в т.ч. фермерські господарства), сільськогосподарські підприємства з колективною формою організації праці, господарські товариства, сільськогосподарські виробничі кооперативи.

Сучасні умови ведення сільського господарства постійно потребують визначення шляхів підвищення його рівня ефективності, оскільки виробництво сільськогосподарської продукції відіграє вагомий роль у забезпеченні ВВП України. Так, країна одержує від галузі сільського господарства продукти харчування в натуральному вигляді, а вагомий частини галузей легкої та харчової промисловості використовує сільськогосподарську продукцію як сировину.

Варто зазначити, що при цьому на економічну ефективність вітчизняних аграрних формування різних форм власності буде впливати їх забезпечення земельними, матеріальними, фінансовими, трудовими, інформаційними ресурсами за умови їх оптимального співвідношення у виробничо-господарській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ефективного господарювання різних організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені: К. Макконнелл, П. Самуельсон, А. Сміт, В. Андрійчук, О. Варченко, А. Даниленко, О. Єрмаков, Б. Пасхавер, П. Саблук та інші. Незважаючи на значну

кількість наукових робіт, присвячених дослідженню ефективних господарських структур аграрного підприємництва, потребують подальшого аналізу чинники, що здійснюють вплив на ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств.

Метою статті є дослідження ефективності виробничо-господарської діяльності організаційно-правових форм господарювання на регіональному рівні та надання пропозицій щодо формування дієвої системи їх інформаційного забезпечення як запоруки сталого розвитку сільськогосподарських підприємств.

Методологія дослідження. На першому етапі дослідження було визначено сукупність показників для оцінки рівня конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємств Чернігівської області за різними організаційно-правовими формами господарювання. З метою проведення об'єктивного та поглибленого дослідження було обрано чотирнадцять основних виробничо-господарських показників таких як: валова продукція рослинництва на 1 га сільськогосподарських угідь; валова продукція тваринництва на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн; дохід (виручка) рослинництва на 1 га сільськогосподарських угідь; дохід (виручка) тваринництва на 1 га сільськогосподарських угідь; прибуток рослинництва на 1 га сільськогосподарських угідь; прибуток тваринництва на 1 га сільськогосподарських угідь; валова продукція на 1 працівника, тис. грн; дохід (виручка) на 1 працівника; прибуток на 1 працівника, грн; дохід (виручка) на 1 грн витрат у рослинництві; дохід (виручка) на 1 грн витрат у тваринництві; прибуток на 1 грн витрат у рослинництві; прибуток на 1 грн витрат у тваринництві; оплата праці 1 працівника за місяць, грн).

Наступним етапом дослідження є проведення розрахунків визначених показників в

динаміці за останні десять років. Після цього здійснюється процес нормування всіх зазначених показників.

Варто зазначити, що з метою порівняння потрібно здійснити попереднє нормування відібраних показників. Головним завданням нормалізації є приведення даних показників до однієї основи (безвимірних величин) за умови збереження співвідношення між ними. При цьому нормалізацію даних показників було здійснено за формулою встановленою відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» (формула 1):

$$R_j = \sum_{i=1}^n \frac{X_{\max i} - X_{ij}}{X_{\max i} - X_{\min i}} + \sum_{i=1}^n \frac{X_{ij} - X_{\min i}}{X_{\max i} - X_{\min i}}, \quad (1)$$

де R_j – сума рейтингових оцінок конкретної організаційно-правової форми господарювання за кожним з показників;

X_{ij} – значення i -го показника j -ї організаційно-правової форми господарювання;

$X_{\max i}$ – максимальне значення i -го показника;

$X_{\min i}$ – мінімальне значення i -го показника.

При цьому зазначимо, що перша частина формули використовується для оцінки показників стимуляторів, тоді як друга частина використовується для оцінки показників дестимуляторів.

Наступним етапом стало визначення інтегральної рейтингової оцінки кожної організаційно-правової форми власності сільськогосподарських підприємств Чернігівської області.

Подальшим етапом була побудова діаграми досліджуваних аграрних формувань різних організаційно-правових форм відповідно до визначеної їх рейтингової оцінки. Після чого здійснюється аналіз отриманих результатів (аналіз фактичного стану організаційно-правових форм).

Виклад основного матеріалу. Динамічний розвиток сільських територій в значній мірі залежить від ефективності функціонування розташованих на них господарюючих суб'єктів і, в першу чергу, сільськогосподарських підприємств.

Варто зауважити, що Чернігівська область має сприятливі умови для ведення підприємницької діяльності в аграрному секторі. Природно-кліматичні умови регіону дозволяють вирощувати практично всі сільськогосподарські культури. Так, за обсягом продукції сіль-

ського господарства Чернігівська область є дев'ятою серед регіонів країни. За виробництвом зерна на 1 особу регіон є лідером в Україні. Разом з цим Чернігівщина входить до п'ятірки найбільших виробників молока.

Аналізуючи обсяг виробництва сільськогосподарської продукції за останні 10 років у розрізі організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств Чернігівської області, варто відзначити, що найбільш розповсюдженою організаційно-правовою формою є товариства з обмеженою відповідальністю, фермерські господарства, кооперативи, державні підприємства, приватні підприємства, агрохолдинги, тощо.

На основі проведеного дослідження за вищенаведеною методологією встановлено, що за аналізований період вартість валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь була найвища в агрохолдингах (рис. 1). Це пояснюється тим, що такі підприємства концентрують свою діяльність на виробництві високорентабельних видах продукції. Завдяки використанню інвестиційних ресурсів, науково-обґрунтованих підходів в обробі ґрунту, інноваційно-інформаційних технологій, та постійному нарощуванню нематеріальних активів у своїй структурі власності, аграрні холдинги можуть отримувати кращі результати.

Разом з цим, проведений аналіз засвідчив, що з 2009 по 2018 рр. середньорічний темп приросту валової продукції в галузі рослинництва на 1 га, тис. грн у ТОВ склав 5,39 %, державних підприємств 5,22 %, кооперативів 15,26 %, агрохолдингів 9,56 % (рис. 2).

Відзначимо, що найнижчий темп приросту був у фермерських господарствах (2,38%), і за досліджуваний період даний показник коливався з 4,1% у 2009 році до 5,1% у 2018 р. Дану тенденцію можна пояснити тим, що фермерські господарства не мають значних фінансових можливостей. На жаль, нині розвиток фермерських господарств стримується, по-перше, недостатньо ефективним стимулюванням їх розвитку, а по-друге, мінімальною бюджетною підтримкою їх діяльності, несприятливим діловим середовищем. Також фермерські господарства характеризуються нижчою конкурентоспроможністю виробництва у порівнянні з аграрними корпораціями, адже останні мають кращий доступ до каналів збуту, ринкових ресурсів, підтримки тощо.

Поширеною є думка, що розвиток фермерства та ефективність їх виробничо-господар-

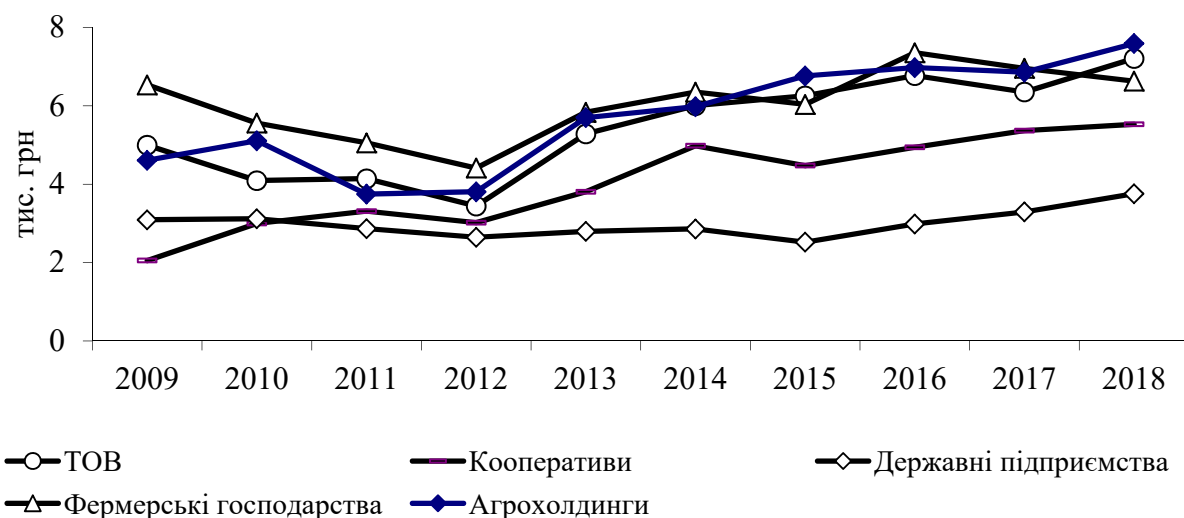

Рис. 1. Вартість валової продукції сільського господарства на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн

Джерело: розраховано та побудовано авторами

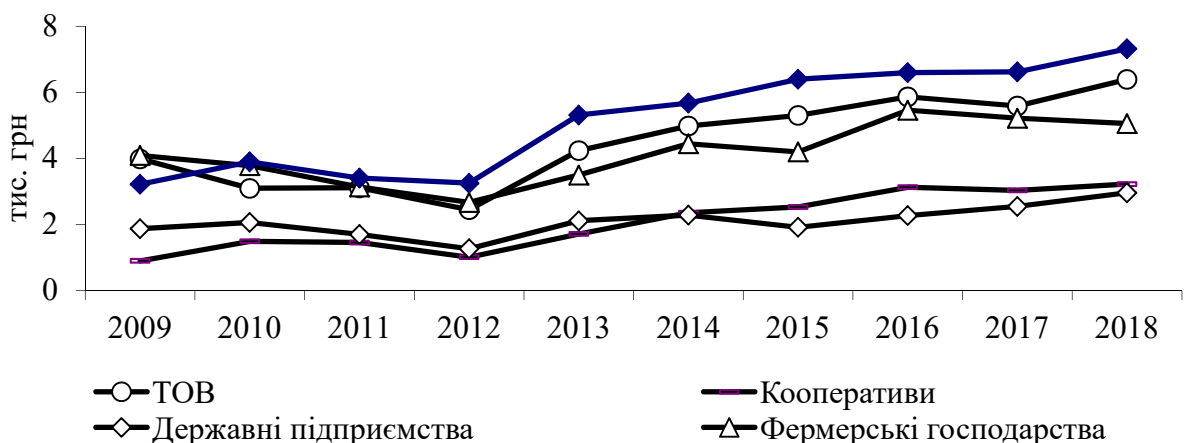

Рис. 2. Динаміка темпу середньорічного приросту валової продукції рослинництва тис. грн на 1 га, %

Джерело: розраховано та побудовано авторами

ської діяльності стримується мораторієм на купівлю-продаж землі сільськогосподарського призначення, адже виробники сільськогосподарської продукції ведуть свою діяльність переважно на орендованих землях. Проте, як показує світовий досвід, де оренда землі є визначальною складовою земельного ринку, дане судження є неоднозначним.

Відзначимо, що основною метою діяльності усіх форм власності є задоволення потреб споживачів та отримання прибутку як основного джерела фінансових ресурсів підприємства. Тому досить часто всі форми аграрного підприємництва націлені на виробництво саме експортно-орієнтованих куль-

тур, що дозволяє їм отримати значно вищий рівень прибутку.

Також досліджена динаміка темпів середньорічного приросту валової продукції тваринницької галузі на 1 га. Найвищий темп приросту на рівні 8,0% був у кооперативів. Всі інші форми аграрного підприємництва показали від'ємний середньорічний темп приросту валової продукції тваринництва (рис. 3).

Проведеним дослідженням встановлено, що серед найбільш поширених організаційно-правових форм фермерські господарства та аграрні холдинги мають найвищий рівень конкурентоспроможності (рис. 4). Відмітимо, що фермерські господарства виробляють від-

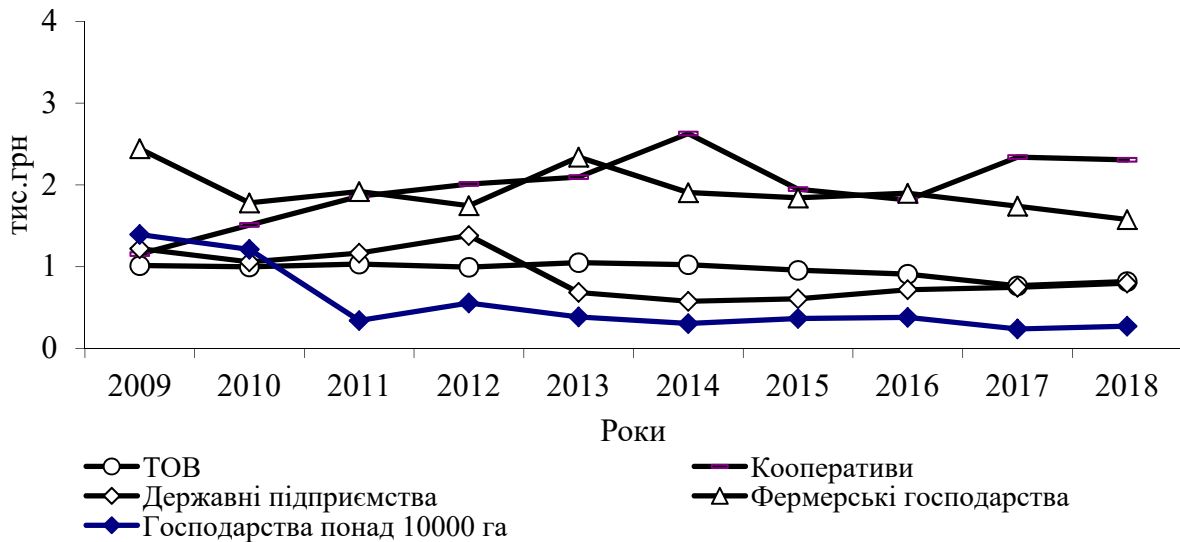

Рис. 3. Динаміка темпів середньорічного приросту валової продукції тваринництва тис. грн на 1 га, %

Джерело: розраховано та побудовано авторами

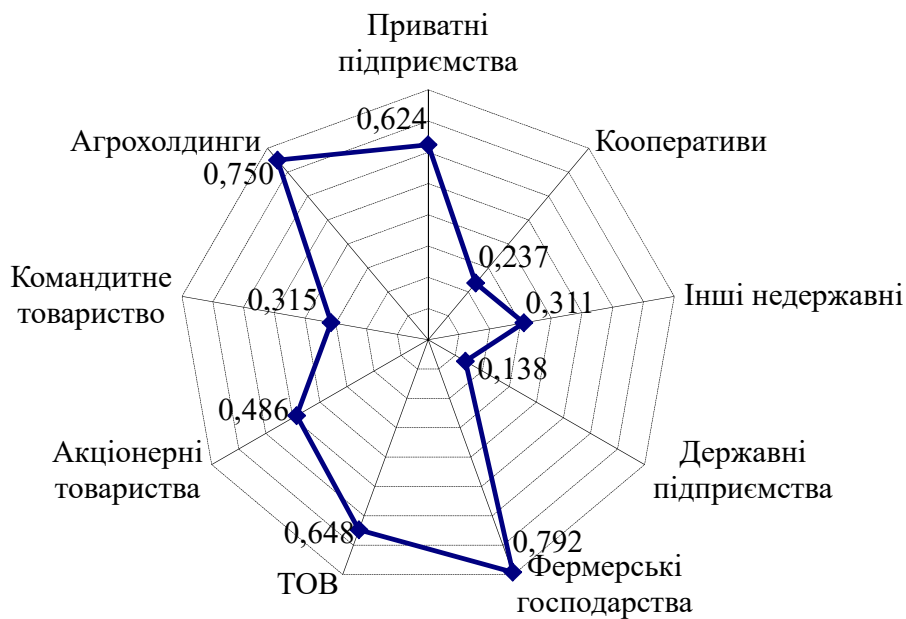

Рис. 4. Інтегральна рейтингова оцінка ефективності виробничо-господарської діяльності різних організаційно-правових форм власності підприємств Чернігівської області

Джерело: розраховано та побудовано авторами

носно меншу кількість сільськогосподарської продукції, в порівнянні з іншими сільськогосподарськими підприємствами. Найбільш вони спеціалізуються на виробництві зернових культур.

Зауважимо, що в загальному основними проблемами ефективного розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств є високе податкове навантаження та відсоткові ставки за банківськими кредитами, низький

рівень рентабельності виробництва продукції, недостатній рівень державної підтримки, зношеність матеріально-технічного забезпечення, брак коштів щодо впровадження інноваційно-інформаційних систем і технологій тощо.

Слід відзначити, що значний вплив на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств мають інноваційно-інформаційні чинники, а саме: розробка інноваційно-інформаційних моделей, що дадуть

змогу оптимально здійснити модернізацію матеріально-технічної бази підприємств; подальший розвиток і трансформування інформаційно-консультаційних служб та прогнозування системи показників агропродовольчого виробництва.

На жаль, однією із ключових проблем

ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств є низький рівень інформаційного забезпечення їх виробничо-господарських процесів. Відзначимо, що сучасний рівень розвитку суспільства і економіки характеризується високою швидкістю появи нової інформації і старінням попередніх даних, збіль-

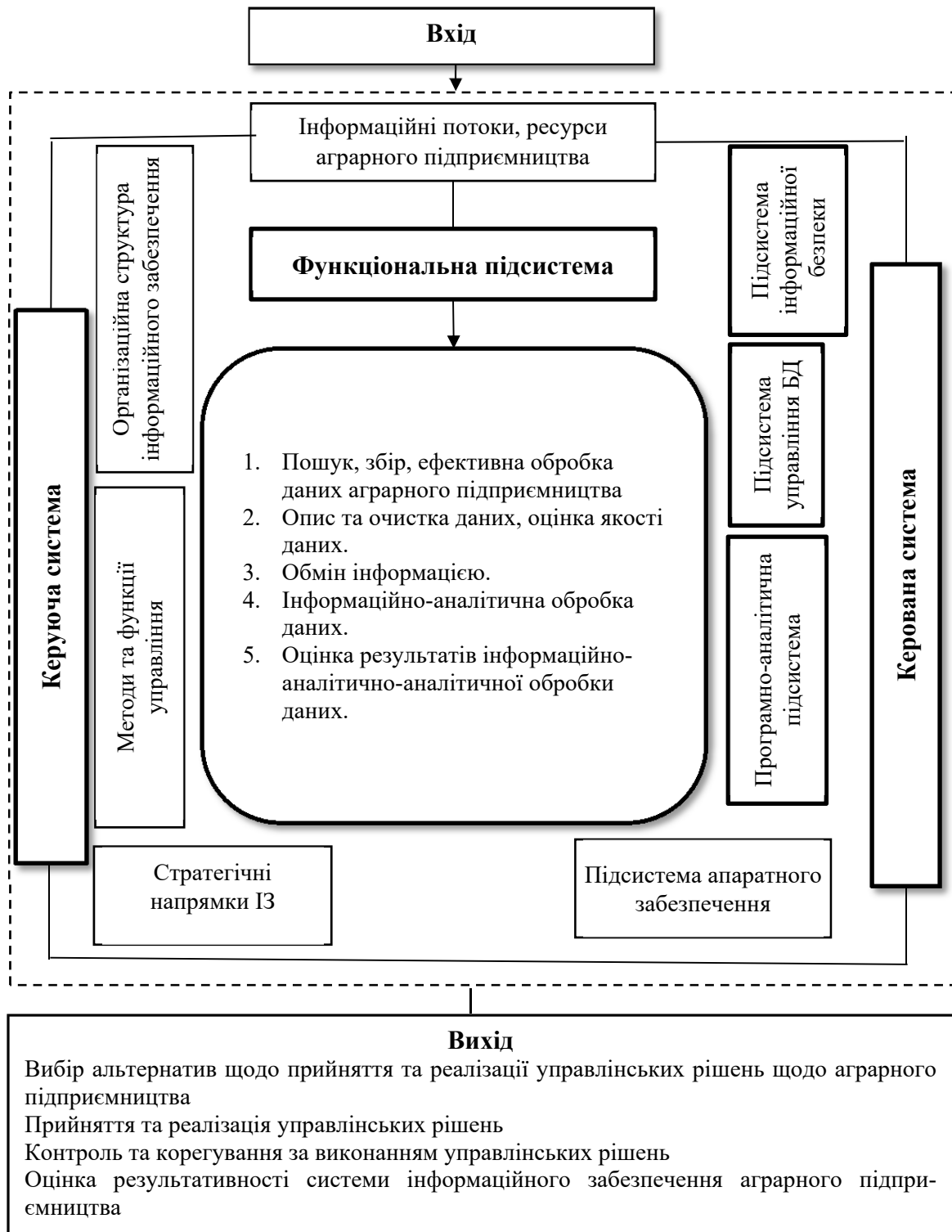

Рис. 5. Принципова схема інформаційного забезпечення аграрного підприємства

Джерело: побудовано авторами

шенням обсягу інформації, розширенням її джерел та способів передачі, розвитком автоматизованих систем управління, вдосконаленням інформаційних систем та інформаційних технологій управління підприємством. Все це висуває нові вимоги щодо формування та розвитку систем інформаційного забезпечення виробничої діяльності сучасних сільськогосподарських підприємств.

Зауважимо, що інформаційні бізнес процеси є однією з основних конкурентних переваг. Саме тому вважаємо, що менеджери підприємств мають звернути увагу на ключові елементи системи інформаційного забезпечення підтримки сільськогосподарських товаровиробників (рис. 5). Важливо відзначити, що запровадження інформаційної системи в підприємствах забезпечує миттєве поширення і актуалізацію даних, що доступні всім зацікавленим відділам підприємства; створення аналітичної системи для прийняття управлінських рішень; підвищення достовірності інформації та забезпечення її доступності на всіх рівнях управління.

Відмітимо, що при побудові такої схеми варто дослідити інформаційні потоки, що відображають маршрути руху інформації та її обсяги, місця виникнення первинної інформації і використання результатної інформації. Аналізуючи структуру таких процесів можна виробити певні заходи щодо вдосконалення всієї системи управління в підприємстві.

З метою ефективного функціонування системи інформаційного забезпечення необхідно здійснити її стратегічне планування та врахувати наступні умови:

– система інформаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств має відповідати стратегії розвитку певного підприємства та інформаційних технологій, що потенційно можуть бути використані в ньому;

– у процесі проектуванні системи інформаційного забезпечення варто спроектувати

можливості подальшого розвитку системи на основі перспективних програмних засобів і її інтеграцію з перспективними інформаційними системами;

– необхідно спрогнозувати майбутні потреби розвитку підприємницького бізнесу в інформаційних ресурсах і технологіях;

– спроектована системи інформаційного забезпечення підприємницької діяльності повинна орієнтуватися на покращення результатів бізнесу;

– в процесі розробки, впровадження та розвитку системи інформаційного забезпечення підприємницької діяльності необхідно орієнтуватися на запити кінцевих користувачів інформації.

В результаті цього сільськогосподарські підприємства отримують інтегровану систему інформаційного забезпечення, що сформована на основі сучасних інформаційних технологій та програмних засобів та орієнтована на підтримці розвитку бізнесу і підвищення його конкурентоспроможності.

Висновки. Економічна ефективність діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств та їх організаційно-правова структура – динамічні явища, що знаходяться в постійному розвитку та потребують безперервного вдосконалення. Вітчизняні керівники сільськогосподарських підприємств досить часто використовують стандартні, класичні методи управління, що не спроможні повною мірою реалізувати можливості у виробництві та реалізації продукції сільського господарства. На нашу думку, важливою умовою ефективного функціонування аграрних підприємств є їх інформаційне забезпечення. Розробка та запровадження дієвої системи інформаційного забезпечення аграрного підприємництва дає можливість підвищити рівень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та є передумовою їх сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головне управління статистики у Чернігівській області. URL: <https://www.chernigivstat.gov.ua>.
2. Єрмаков О.Ю., Харченко Г.А. Агропродовольчий потенціал сільськогосподарських підприємств: формування та ефективність використання : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2014. 216 с.
3. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 516 с.
4. Кустріч Л. О. Методологічні підходи до дослідження ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств різної форми власності. *Агросвіт*. 2017. № 23. С. 24–31.
5. Пошехонова Г. В. Информационное обеспечение системы управления АПК. URL: https://elar.ufu.ru/bitstream/10995/44665/1/srsoit_2016_1_30.pdf.

6. Харченко Г.А., Харченко В.В. Роль кооперації в розвитку сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі. *Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. 2016. Вип. 249. С. 415–421.

7. Kharchenko H., Kharchenko V., Malak-Rawlikowska A. Investment expenditures in Ukrainian agricultural enterprises: prognosis and development of appropriate investment strategy. *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*. 2018. № 105(2), pp. 71–81. DOI: 10.22630/RNR.2018.105.2.17.

8. Yermakov O.Y., Kharchenko V.V. Competitiveness of products of agricultural enterprise in the context of information support. The economy of agroindustrial complex. *International scientific and production journal*. 2014. № 8, pp. 38–43.

REFERENCES:

1. Holovne upravlinnia statystyky u Chernihivskii oblasti [Main Department of Statistics in Chernihiv Region]. Available at: <https://www.chernigivstat.gov.ua>.

2. Yermakov O.Yu., Kharchenko H.A. (2014) Ahroprodovol'chyy potentsial sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv: formuvannya ta efektyvnist' vykorystannia [Agri-food potential of agricultural enterprises: development and efficiency]. Komprint, Kyiv, Ukraine.

3. Lupenko Yu.O., Malik M.J., Shpykuliak O.H. and other (2014) Innovatsijne zabezpechennia rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrainy: problemy ta perspektyvy [Innovative software of development of agriculture Ukraine: problems and prospects]. Institute of Agrarian Economy, Kyiv, Ukraine.

4. Kustrich L. (2017) Metodolohichni pidkhody do doslidzhennia efektyvnosti diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv riznoi formy vlasnosti [The methodological approaches to research effectiveness of activity agricultural enterprises at the different type of ownership]. *Ahrosvit*, no. 23, pp. 24–31.

5. Poshekhonova H.V. Informatsyonnoe obespechenie systemy upravleniya APK [Information support of the agro-industrial complex management system]. Available at: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/44665/1/srsoit_2016_1_30.pdf.

6. Kharchenko H., Kharchenko V. (2016) Rol kooperatsii v rozvytku silskohospodarskoho vyrobnytstva na innovatsiinii osnovi [The role of cooperation in the development of agricultural production on an innovative basis]. *Scientific Bulletin of NULES of Ukraine. Series "Economics, agricultural management, business"*, no. 249, pp. 415–421.

7. Kharchenko H., Kharchenko V., Malak-Rawlikowska A. (2018) Investment expenditures in Ukrainian agricultural enterprises: prognosis and development of appropriate investment strategy. *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, no. 105(2), pp. 71–81. DOI: 10.22630/RNR.2018.105.2.17.

8. Yermakov O.Y., Kharchenko V.V. (2014) Competitiveness of products of agricultural enterprise in the context of information support. *The economy of agroindustrial complex. International scientific and production journal*, no. 8, pp. 38–43.